MORYŃ - Kościół parafialny pw. Świętego Ducha

Granitowy kościół w Moryniu, jeden z najstarszych na Pomorzu Zachodnim, wznoszony od 2 poł. XIII do k. XIV w., reprezentuje przejściową fazę stylową między romanizmem a gotykiem. Pierwotnie rozplanowany jako jednonawowy na rzucie krzyża z transeptem, został przekształcony w trójnawową pseudobazylikę, z otwartą kruchtą podwieżową i kaplicą od strony południowej.

Wprowadzenie

Kamienny kościół w Moryniu to jedna z najwcześniejszych budowli sakralnych województwa zachodniopomorskiego i jedyna zachowana w swojej pierwotnej formie – ukształtowanej w średniowieczu. Monumentalna bryła, rozczłonkowana transeptem oraz wysoką wieżą, z charakterystycznymi jasnoszarymi elewacjami i surowym, „archaicznym” detalem – do dziś góruje nad zabudową miasta i okolicznym krajobrazem. Granitowy budulec kościoła moryńskiego stanowi też swoisty wyróżnik regionalnej odrębności najstarszych zabytków zachodniopomorskich.

Elewacja południowa, elewacja północna, zakrystia / fot. Aleksander Pukalski / Moryń 2025.

Dokładny czas powstania romańsko–gotyckiego kościoła w Moryniu nie jest znany. Budowla powstawała w kilku fazach budowlanych, od ok. poł. XIII w do k. XV w. Pierwsza wzmianka źródłowa pochodzi z 1263 roku, kiedy to książę pomorski Barnim I przekazał patronat nad świątynią klasztorowi augustianów we Wkryujściu (Uckermünde). Dwa lata później rycerz z otoczenia margrabiów brandenburskich, Otto von Barmanstede, przekazał swoją część patronatu nad farą na rzecz tego samego klasztoru. W 1350 roku prawo patronatu przypadło ostatecznie kolegiacie myśliborskiej z nadania margrabiów Ludwika Starszego i Ludwika Rzymskiego.

Badacze przyjmują, że w tym czasie istniała już część wschodnia bryły – prezbiterium wraz z zakrystią i transeptem, wybudowane w l. 1250 – 1265. Równocześnie powstawał jednonawowy korpus (z którego przetrwały fragmenty muru w postaci filarów arkad międzynawowych). Wykonawcą był dobrej klasy warsztat kamieniarski sprowadzony z Westfalii lub

terenów Brandenburgii. W początku. XIV w. zrealizowano wieżę. Dobudowanie do korpusu wąskich i niskich naw bocznych (nie planowanych w pierwotnej koncepcji) nastąpiło w ciągu XIV w. Proces budowlany zamyka wzniesienie w k. XV w. kaplicy przy południowym ramieniu transeptu.

Wnętrze wieży kościoła, kondygnacja 2 i 3 / fot. Aleksander Pukalski / Moryń 2025.

Tak ukształtowana bryła nie była już rozbudowywana w kolejnych wiekach. Niewielkie tylko przekształcenia nastąpiły w okresie nowożytnym (odcinkowe przesklepienia okien naw bocznych, zamurowanie części portali, wyburzenie zakrystii, zwieńczenie wieży hełmem barokowym). Świątynia uniknęła też XIX-wiecznej neogotyckiej restauracji. Budowla od czasów reformacji (l. 30. XVI w.) do 1945 roku służyła miejscowej gminie ewangelickiej. Nie uległa zniszczeniu w działaniach II wojny światowej. Przejęta przez polskich katolików, została 1 grudnia 1945 roku poświęcona jako świątynia rzymsko-katolicka, parafialna pw. Świętego Ducha.

Opis

Kościół, na rzucie krzyża łacińskiego, jest trójnawową pseudobazyliką, z prosto zamkniętym prezbiterium, transeptem, dwuprzęsłowym korpusem nawowym oraz czworoboczną wieżą od strony zachodniej z arkadowym, poprzecznym przejazdem (w osi północ-południe). Przy północnej ścianie chóru zachowały się relikty murów pierwotnej zakrystii, a do południowego ramienia transeptu przylega wieloboczna kaplica.

Bryła rozczłonkowana, z krzyżowym układem partii wschodniej i korpusem o ujednoliconym dwuspadowym zadaszeniu, zdominowana jest masywną sylwetą wieży zachodniej, podwyższonej o część wieńczącą z hełmem. Nad korpusem strome połacie dachu przedłużono dla przekrycia naw bocznych. Najniższą część bryły stanowi kaplica południowa, oszkarpowana i nakryta dachem dwuspadowym o załamanych połaciach nad trójbocznym zamknięciem.

Budowla została wymurowana w technice granitowych kwadr układanych warstwowo, z niewielkim tylko użyciem cegły (w późnogotyckiej kaplicy południowej oraz wtórnie w obramieniach niektórych okien). Najstarsze wschodnie partie świątyni – chór oraz transept – wyróżniają się fakturą murów z granitowych kwadr układanych na całej wysokości w regularnym wątku, z zastosowaniem szczególnie starannie opracowanych ciosów w oprawach portali, okien, blend i naroży murów.

Elewacje, z wydzielonym cokołem, dzielone są oknami o zróżnicowanym kształcie. W prezbiterium zachowały się oryginalne ostrołukowe otwory wczesnogotyckie o wydłużonym, wysmukłym kształcie, z ościeżami silnie rozchylonymi na zewnątrz. W ścianie wschodniej zestawione są w klasyczną triadę (z oknem środkowym nieco wyższym). Opracowanie kompozycyjne

otrzymały też trójkątne szczyty wieńczące prezbiterium i ramiona transeptu artykułowane blendami z okulusami, w układzie piramidalnym lub dwupoziomowym. Dopełnieniem dekoracji lica są – wykonane w technice rycia i barwienia – fryzy podokapowe o motywie wici roślinnej i fryzy geometryczne podkreślające łuki nadproży okien – zachowane na ścianie południowej prezbiterium i sąsiedniej ścianie transeptu. Mury kaplicy bocznej zdobią malowane motywy czwórliścia imitujące fryzy ceramiczne.

W wystroju architektonicznym zwracają też uwagę – jakością wykonawstwa kamieniarskiego – ostrołukowe portale, o prostokątnie załamanych (dwuschodkowych) ościeżach zestawionych z gładko wypolerowanej kostki granitowej. Rozmieszczone są w ścianie południowej chóru (portal kapłański), zachodniej korpusu (główne wejście) i północnym ramieniu transeptu (obecnie zamurowany). Ten ostatni ujęty jest w oprawę wysokiej, ostrołukowej niszy. Skromniejszy w formie, późnogotycki portal w osi kaplicy południowej (pierwotnie pogrzebowej) wymurowano z ceglanej kształtki. Elewacje naw bocznych – czteroosiowe – bez detalu, dzielone są tylko niewielkim oknami odcinkowo przesklepionymi.

Wnętrze korpusu i prezbiterium przekryte jest stropem belkowym, a niskie i wąskie nawy boczne zamykają skośne połacie dachu pulpitowego. Przestrzeń podzielona jest wysokimi arkadami ostrołukowymi na nawy oraz skrzydła transeptu, a prezbiterium, od przęsła skrzyżowania, oddziela masywny półkolisty łuk tęczowy.

Najwcześniejsze elementy wyposażenia sakralnego świątyni pochodzą z XIII w. – z unikatowo zachowaną – najstarszą w Polsce – kamienną mensą ołtarzową. Na ścianach prezbiterium widnieją polichromowane zacheuszki z czasu konsekracji świątyni, a także pierwotne geometryczne motywy w obramieniach wnęki sakramentarium i wejścia do zakrystii. Przeprowadzone w 2018 r. prace konserwatorskie wnętrza chóru ujawniły też fragmenty sceny Ukrzyżowania (na wschodniej ścianie), a także rysunki i szkice robocze, luźno wyryte na ścianie południowej przez pracujących przy budowie świątyni XIII-wiecznych murarzy.

Interesującym zabytkiem średniowiecznego malarstwa ściennego jest scena figuralna z XIV w. o moralizatorskiej lub eschatologicznej wymowie. Fresk, umieszczony na podłuczu południowej arkady transeptu, przedstawia postaci diabłów grających w szachy i niewiasty (być może tematem jest gra o duszę ludzką?). Tajemniczy motyw szachownicy (o nieustalonym dotychczas znaczeniu) jest też wykuty na jednym z ciosów narożnych wieży.

Z nowożytnego okresu świątyni protestanckiej pochodzi, wysokiej klasy artystycznej ambona – dzieło rzeźbiarza barokowego Ch. B. Hattenkarella. Drugim cennym zabytkiem, jednakże współcześnie w dużej mierze zrekonstruowanym, jest epitafium Hansa von Schönebecka, zmarłego w 1750 roku. Pozostałe obiekty wyposażenia datowane są na XIX i pocz. XX w. (prospekt organowy, świeczniki-korony, ołtarz z płaskorzeźbioną sceną Ukrzyżowania, obecnie eksponowany w nawie bocznej).

W latach 2013–2015 kościół moryński świętował jubileusz 750-lecia (zgodnie z pierwszymi historycznymi wzmiankami z lat 1263–1265), a dzięki prowadzonym równolegle pracom renowacyjno-konserwatorskim świątynia odzyskała swój dawny blask.

Spacer wirtualny po kościele

Cyfryzacja

Prace wykonywane podczas cyfryzacji kościoła: skaning laserowy, fotogrametria, spacer wirtualny.

Pokaż stronę ze zdjęciem i osadzonymi metadanymi
Pobierz metadane (Dublin Core + RDF/XML)
Pokaż/ukryj metadane

Metadane zdjęcia

Etykieta	Element Dublin Core	Metadane
Tytuł	title	Kościół pw. Świętego Ducha w Moryniu
Twórca	creator	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Twórca	creator	Krzysztof Tymbarski
Temat	subject	Kościół
Temat	subject	Architektura sakralna
Temat	subject	Kościół romański
Temat	subject	Kościół kamienny
Opis	description	Czas powstania obiektu: od 2 poł. XIII do k. XIV w.
Opis	description	Twórca obiektu: ---
Opis	description	Materiał obiektu: kamień polny / kwadry kamienne
Opis	description	Technika wykonania obiektu: mur kamienny
Opis	description	Widok modelu kościoła z perspektywy ptasiej od stromy południowo wschodniej.
Wydawca	publisher	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Data	date	2025-09-11
Rodzaj	type	image
Format	format	image/jpeg
Źródło	source	Zbiory cyfrowe Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Język	language	pl
Zasięg	coverage	Moryń
Identyfikator	identifier	https://bdz.szczecin.pl/kc25/moryn-i-trzcinsko-zdroj/moryn-kosciol/Moryn-KOSCIOL-widok-pd-wsch.jpg

Pokaż stronę ze zdjęciem i osadzonymi metadanymi
Pobierz metadane (Dublin Core + RDF/XML)
Pokaż/ukryj metadane

Metadane zdjęcia

Etykieta	Element Dublin Core	Metadane
Tytuł	title	Kościół pw. Świętego Ducha w Moryniu
Twórca	creator	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Twórca	creator	Krzysztof Tymbarski
Temat	subject	Kościół
Temat	subject	Architektura sakralna
Temat	subject	Kościół romański
Temat	subject	Kościół kamienny
Opis	description	Czas powstania obiektu: od 2 poł. XIII do k. XIV w.
Opis	description	Twórca obiektu: ---
Opis	description	Materiał obiektu: kamień polny / kwadry kamienne
Opis	description	Technika wykonania obiektu: mur kamienny
Opis	description	Widok modelu kościoła z perspektywy ptasiej od stromy południowo zachodniej.
Wydawca	publisher	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Data	date	2025-09-11
Rodzaj	type	image
Format	format	image/jpeg
Źródło	source	Zbiory cyfrowe Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Język	language	pl
Zasięg	coverage	Moryń
Identyfikator	identifier	https://bdz.szczecin.pl/kc25/moryn-i-trzcinsko-zdroj/moryn-kosciol/Moryn-KOSCIOL-widok-pd-zach.jpg

Pokaż stronę ze zdjęciem i osadzonymi metadanymi
Pobierz metadane (Dublin Core + RDF/XML)
Pokaż/ukryj metadane

Metadane zdjęcia

Etykieta	Element Dublin Core	Metadane
Tytuł	title	Kościół pw. Świętego Ducha w Moryniu
Twórca	creator	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Twórca	creator	Krzysztof Tymbarski
Temat	subject	Kościół
Temat	subject	Architektura sakralna
Temat	subject	Kościół romański
Temat	subject	Kościół kamienny
Opis	description	Czas powstania obiektu: od 2 poł. XIII do k. XIV w.
Opis	description	Twórca obiektu: ---
Opis	description	Materiał obiektu: kamień polny / kwadry kamienne
Opis	description	Technika wykonania obiektu: mur kamienny
Opis	description	Widok modelu kościoła z perspektywy ptasiej od stromy północno wschodniej.
Wydawca	publisher	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Data	date	2025-09-11
Rodzaj	type	image
Format	format	image/jpeg
Źródło	source	Zbiory cyfrowe Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Język	language	pl
Zasięg	coverage	Moryń
Identyfikator	identifier	https://bdz.szczecin.pl/kc25/moryn-i-trzcinsko-zdroj/moryn-kosciol/Moryn-KOSCIOL-widok-pn-wsch.jpg

Pokaż stronę ze zdjęciem i osadzonymi metadanymi
Pobierz metadane (Dublin Core + RDF/XML)
Pokaż/ukryj metadane

Metadane zdjęcia

Etykieta	Element Dublin Core	Metadane
Tytuł	title	Kościół pw. Świętego Ducha w Moryniu
Twórca	creator	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Twórca	creator	Krzysztof Tymbarski
Temat	subject	Kościół
Temat	subject	Architektura sakralna
Temat	subject	Kościół romański
Temat	subject	Kościół kamienny
Opis	description	Czas powstania obiektu: od 2 poł. XIII do k. XIV w.
Opis	description	Twórca obiektu: ---
Opis	description	Materiał obiektu: kamień polny / kwadry kamienne
Opis	description	Technika wykonania obiektu: mur kamienny
Opis	description	Widok modelu kościoła z perspektywy ptasiej od stromy północno zachodniej.
Wydawca	publisher	Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Data	date	2025-09-11
Rodzaj	type	image
Format	format	image/jpeg
Źródło	source	Zbiory cyfrowe Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
Język	language	pl
Zasięg	coverage	Moryń
Identyfikator	identifier	https://bdz.szczecin.pl/kc25/moryn-i-trzcinsko-zdroj/moryn-kosciol/Moryn-KOSCIOL-widok-pn-zach.jpg